

Ubezpieczenie społeczne rolników – XXXV lat bez zmian?

Damian Walczak

Abstrakt

Ubezpieczenia społeczne rolników obowiązują w zasadzie w niezmienionej formie od 1991 roku, choć wiele ich rozwiązań wywodzi się jeszcze z regulacji prawnych wprowadzonych w 1982 roku. Tymczasem polskie rolnictwo i polska wieś ulegają dynamicznym zmianom, podczas gdy podstawowe zasady systemu ubezpieczenia społecznego rolników pozostają niezienne. Rolnicy nadal płacą niskie składki emerytalno-rentowe i otrzymują niskie – nieadekwatne w stosunku do swoich dochodów – świadczenia emerytalne. Zmiany w systemie ubezpieczenia społecznego rolników są potrzebne zarówno polskiej gospodarce, jak i samym rolnikom.

Celem pracy było przedstawienie funkcjonowania systemu ubezpieczenia społecznego rolników w Polsce na przestrzeni lat, ze szczególnym uwzględnieniem czynników demograficzno-gospodarczych. W pracy wskazano, że przez lata nie wprowadzono istotnych zmian w systemie, a są one konieczne, na przykład te zaprezentowane w pracy: nadanie osobowości prawnej Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego; ograniczenie, a może nawet usunięcie, możliwości ubezpieczania nowych osób przystępujących jako domownicy do ubezpieczenia społecznego rolników, wprowadzenie ubezpieczenia emerytalno-rentowego dla pomocnika rolnika; wprowadzenie opłacania składki zdrowotnej przez rolników w realnej – adekwatnej do uzyskiwanych przychodów – wysokości, uzależnienie wysokości składki na ubezpieczenia społeczne od uzyskiwanego dochodu; wprowadzenie pełnej rachunkowości rolnej, która umożliwi realne zmiany w ubezpieczeniu społecznym rolników.

Słowa kluczowe: emerytura, rolnik, ubezpieczenia społeczne.

Damian Walczak, dr hab., Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Wstęp

Zabezpieczenie społeczne ze strony państwa jest prawem każdego człowieka, określono je m.in. w Deklaracji Praw Człowieka¹. Prawo do zabezpieczenia społecznego, jako odpowiedź na poszczególne ryzyka społeczne, wynika również z Konwencji 102 Międzynarodowej Organizacji Pracy².

Takie zabezpieczenie zostało odrębnie ukształtowane również dla rolników. Jego elementem jest system ubezpieczenia społecznego rolników, który w bieżącym kształcie obowiązuje od 1 stycznia 1991 roku, a został wprowadzony ustawą z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników³. System ten od powstania miał nie tylko zadania zabezpieczeniowe, stricte wynikające z ustawy, lecz także socjalne, szczególnie ważne na początku lat 90. XX wieku, kiedy to polska wieś została dotknięta przez transformację gospodarczą⁴.

Celem pracy jest przedstawienie funkcjonowania systemu ubezpieczenia społecznego rolników w Polsce na przestrzeni lat, ze szczególnym uwzględnieniem czynników demograficzno-gospodarczych. Szczególnie ważne jest to w świetle braku istotnych zmian legislacyjnych dotyczących tego ubezpieczenia w ostatnim 35-leciu.

Ubezpieczenia społeczne rolników do 1990 roku⁵

Ustawą, która jako pierwsza umożliwiła otrzymanie świadczenia pieniężnego w zamian za przekazanie gospodarstwa rolnego, był dekret z 9 lutego 1953 roku o całkowitym zagospodarowaniu użytków rolnych⁶. Umożliwił on przekazanie całości (ewentualnie części) gospodarstwa rolnego na własność państwa lub zamianę posiadanego gospodarstwa rolnego na mniejsze⁷.

1. Artykuł 22, *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, https://www.unesco.pl/fileadmin/import24/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf, dostęp 22.04.2026.
2. Konwencja Nr 102 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca minimalnych norm zabezpieczenia społecznego, Dz. U. 2005 nr 93 poz. 775.
3. Ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, t.j. Dz. U. 2025 poz. 197.
4. M. Podstawka, *Mity i prawdy o Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2010, nr 37, s. 9.
5. Tekst rozdziału „Ubezpieczenia społeczne rolników do 1990 roku” pochodzi w całości z: D. Walczak, *Uwarunkowania funkcjonowania systemu zabezpieczenia społecznego rolników w Polsce*, Toruń, TNOiK, 2011, s. 97–120. Konieczne zmiany wynikają z jego dostosowania do niniejszej publikacji.
6. Dekret z 9 lutego 1953 r. o całkowitym zagospodarowaniu użytków rolnych, Dz. U. 1953 nr 11 poz. 40.
7. Rozporządzenie Rady Ministrów z 30 stycznia 1954 r. w sprawie przejmowania na własność państwa gospodarstw rolnych, niecałkowicie lub nienależycie zagospodarowanych, na wniosek ich właścicieli oraz w sprawie odszkodowania za te gospodarstwa, Dz. U. 1954 nr 8 poz. 26.

Od 1960 roku rolnicy mieli możliwość korzystania ze zorganizowanego przez Powszechny Zakład Ubezpieczeń (PZU) dobrowolnego ubezpieczenia na starość. Forma ta nie cieszyła się dużą popularnością, na przykład: w 1968 roku składkę opłaciło 4 212 osób, a w 1975 roku – 16 150. Ubezpieczenie to miało skomplikowaną procedurę i gwarantowało stosunkowo niskie odsetki, w porównaniu z możliwymi do uzyskania w Powszechnej Kasie Oszczędności (PKO).

Członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych zostali objęci ubezpieczeniem społecznym już w 1962 roku (jako pierwsi spoza pracowniczych grup zawodowych), a w 1976 roku ubezpieczeniem tym objęto również członków spółdzielni kółek rolniczych⁸. Wprowadzenie takich rozwiązań miało zwiększyć zainteresowanie rolników przechodzeniem do uspołecznionych form gospodarowania i służyło kolektywizacji polskiego rolnictwa⁹.

Rolnicy zostali objęci zabezpieczeniem społecznym stosunkowo późno. Pierwszą ustawą uwzględniającą potrzeby zabezpieczeniowe tej grupy była Ustawa z 28 czerwca 1962 r. o przejmowaniu niektórych nieruchomości rolnych w zagospodarowanie lub na własność Państwa oraz o zaopatrzeniu emerytalnym właścicieli tych nieruchomości i ich rodzin¹⁰. Umożliwiała ona otrzymanie przez rolnika zaopatrzenia emerytalnego po przekazaniu – na rzecz państwa – nieruchomości rolnej o powierzchni ponad 2 hektarów na własność lub minimum w 10-letnie zagospodarowanie¹¹.

Kolejnym aktem prawnym dotyczącym zabezpieczenia społecznego rolników była Ustawa z 24 stycznia 1968 r. o rentach i innych świadczeniach dla rolników przekazujących nieruchomości rolne na własność Państwa¹². Wiek uprawniający do otrzymania świadczenia został obniżony do 40 lat (lub inwalidztwa, ale wyłącznie I lub II grupy)¹³, jednocześnie podniesiono jednak minimalną wielkość gospodarstwa – z dotychczas obowiązujących 2 ha do 5 ha. Utrzymano również w mocy fakultatywność przejmowania ziemi w zależności od możliwości zagospodarowania przejmowanych gruntów¹⁴.

8. R. Sypniewski, *Ubezpieczenie i zaopatrzenie społeczne, Cz. V, Ubezpieczenie społeczne członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych oraz ich rodzin: przepisy prawne*, Warszawa–Poznań, Polski Dom Wydawniczy Ławica, 1992, s. 5.
9. M. Podstawka, *Rolnicze ubezpieczenia społeczne w Polsce oraz propozycje ich zmian*, Warszawa, SGGW, 1998, s. 10.
10. Ustawa z 28 czerwca 1962 r. o przejmowaniu niektórych nieruchomości rolnych w zagospodarowanie lub na własność Państwa oraz o zaopatrzeniu emerytalnym właścicieli tych nieruchomości i ich rodzin, Dz. U. 1962 nr 38 poz. 166.
11. W przypadku zagospodarowania rolnik miał prawo pozostawić sobie maksymalnie 0,2 ha.
12. Ustawa z 24 stycznia 1968 r. o rentach i innych świadczeniach dla rolników przekazujących nieruchomości rolne na własność państwa, Dz. U. 1968 nr 3 poz. 15.
13. Osoby, które ukończyły 40 lat i nie osiągnęły wieku emerytalnego, a nie były dotknięte inwalidztwem, miały prawo wyłącznie do części świadczenia (1/6 do 1/4 na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów).
14. D. Walczak, *Kierunki zmian ubezpieczeń społecznych rolników*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” 2008, nr 1197, Seria: *Ubezpieczenia wobec wyzwań XXI wieku*, s. 444–449.

Większą rolę w zakresie zabezpieczenia społecznego ludności wiejskiej odegrały obowiązujące od 1 stycznia 1972 roku: Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 14 grudnia 1971 r. w sprawie udzielania świadczeń leczniczych przez zakłady społeczne służby zdrowia osobom prowadzącym gospodarstwa rolne¹⁵ oraz Uchwała Nr 289 Rady Ministrów z 17 grudnia 1971 r. w sprawie stworzenia warunków niezbędnych do zapewnienia bezpłatnej opieki zdrowotnej osobom prowadzącym gospodarstwa rolne¹⁶.

Duże zmiany w obowiązujących uregulowaniach przyniosła Ustawa z 29 maja 1974 r. o przekazywaniu gospodarstw rolnych na własność Państwa za rentę i spłaty pieniężne¹⁷. Wprowadziła ona obowiązek przejmowania przekazywanych gruntów rolnych przez państwo oraz obniżyła do 2 ha minimalny areał przekazywanego gospodarstwa rolnego. Wiek uprawniający do otrzymania świadczenia ze strony państwa wynosił 60 lat dla kobiety i 65 dla mężczyzny (lub bez względu na wiek w przypadku zaliczenia do jednej z grup inwalidzkich)¹⁸.

Aby zwiększyć zainteresowanie przekazywaniem gospodarstw rolnych na rzecz państwa, rolnikom, którzy nie spełniali warunków do otrzymania renty z tego tytułu, przysługiwała spłata pieniężna ze Skarbu Państwa. Jednak warunki wypłaty tego świadczenia były wyjątkowo niekorzystne – część świadczenia (do 50 tys. zł) było wypłacane w ciągu trzech miesięcy od uprawomocnienia się decyzji o przekazaniu gruntu. Pozostała część podlegała wypłacie w rocznych ratach, z których każda nie przekraczała 50 tys. zł i była oprocentowana na poziomie 3% rocznie¹⁹.

Następnym aktem prawnym, który upowszechnił świadczenie emerytalne dla rolników, była Ustawa z 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin, wchodząca w życie 1 stycznia 1978 roku²⁰.

Ustawa ta już we wstępie definiowała nadrzędny cel wprowadzenia systemu emerytalnego rolników i ich rodzin, który miał:

15. Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 14 grudnia 1971 r. w sprawie udzielania świadczeń leczniczych przez zakłady społeczne służby zdrowia osobom prowadzącym gospodarstwa rolne, Dz. U. 1971 nr 37 poz. 345.
16. Uchwała Nr 289 Rady Ministrów z 17 grudnia 1971 r. w sprawie stworzenia warunków niezbędnych do zapewnienia bezpłatnej opieki zdrowotnej osobom prowadzącym gospodarstwa rolne, M.P. 1971 nr 60 poz. 40.
17. Ustawa z 29 maja 1974 r. o przekazywaniu gospodarstw rolnych na własność Państwa za rentę i spłaty pieniężne, Dz. U. 1974 nr 21 poz. 118.
18. Dla gospodarstw o niskim poziomie produkcji wiek był o 5 lat niższy, ale obowiązywał wyłącznie w przypadku decyzji podjętych przez władze państwowe o przejęciu nieruchomości z urzędu.
19. Tymczasem wskaźnik cen detalicznych towarów i usług w 1974 roku zmienił się o 7,1%, w 1975 roku o 3%, a w 1976 roku o 4,4%. (dane GUS, *Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych od 1950 r.*); GUS, *Rocznik Statystyczny 1977*, tablica 1(486), Warszawa 1977, s. 319.
20. Ustawa z 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin, Dz. U. 1977 nr 32 poz. 140.

- 1) zapewnić zaopatrzenie na starość oraz na wypadek inwalidztwa tym rolnikom, którzy zwiększając produkcję rolną i sprzedając produkty rolne jednostkom gospodarki uspołecznionej, aktywnie uczestniczyli w realizacji programu wyżywienia narodu;
- 2) stworzyć warunki dla dalszego rozwoju rolnictwa uspołecznionego oraz do korzystnej przebudowy struktury indywidualnych gospodarstw rolnych i unowocześnienia metod gospodarowania;
- 3) być kolejnym doniosłym aktem realizacji sojuszu robotniczo-chłopskiego.

Ustawa z 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin²¹ rozwiązała większość niedoskonałości, które miały miejsce w ustawie z 1977 roku²². Jednocześnie część zapisów, na przykład dotyczących wieku emerytalnego, liczby lat ubezpieczenia uprawniających do otrzymania świadczeń oraz możliwości ubezpieczenia osób współpracujących w gospodarstwie rolnym (domownik) obowiązuje do dzisiaj²³.

Obecnie obowiązujące przepisy prawne w zakresie ubezpieczenia społecznego rolników

Dyskusję o ubezpieczeniu społecznym rolników należy rozpocząć od instytucji, która je obsługuje, czyli Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Rolników (KRUS, Kasa). I już tutaj jest pewien problem, ponieważ Ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników stanowiąca o utworzeniu Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego nie określa wprost statusu prawnego tej jednostki organizacyjnej²⁴. Już w 2000 roku E. Malinowska i W. Misiąg pisali, że „Forma prawna, w jakiej działa KRUS, jest trudna do zidentyfikowania. (...) ustawa definiuje jedynie Prezesa KRUS”²⁵. Bezpośrednią konsekwencją braku formy prawnej Kasy jest niemożność podpisywania

21. Ustawa z 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin, Dz. U. 1982 nr 40 poz. 268.

22. L. Ostrowski, *Problemy społeczne wsi polskiej*, Warszawa, PWE, 1989, s. 16–17; A. Lutyk, *Uwagi o przeszłości i przyszłości KRUS*, „Wieś i Rolnictwo” 2007, s. 104.

23. Wówczas za domownika uznawano członka rodziny rolnika i inne osoby pracujące w gospodarstwie rolnym, jeżeli pozostawały we wspólnym gospodarstwie domowym z rolnikiem, ukończyły 16 lat i nie podlegały obowiązkowemu ubezpieczeniu na podstawie innych przepisów oraz praca w gospodarstwie rolnym stanowiła ich główne źródło utrzymania (pojęcie domownik obowiązuje również w obecnie obowiązujących przepisach, jednak zostało ono rozszerzone także o osoby, które zamieszkują w bliskim sąsiedztwie); art. 2, Ustawa z 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin, Dz. U. 1982 nr 40 poz. 268.

24. KRUS, *Status prawny*, <https://www.gov.pl/web/krus/status-prawny>, dostęp 30.05.2025.

25. E. Maliowska, W. Misiąg, *System finansowy Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, Stan obecny, propozycje zmian* [w:] *Przeszłość ubezpieczeń społecznych rolników*, I. Wóycicka (red.), „Transformacja Gospodarki” 2020, nr 109, s. 106.

przez nią umów czy nabywania środków trwałych, na przykład wskazanego w dalszej części pracy systemu informatycznego do obsługi systemu ubezpieczeń społecznych rolników lub korzystanie ze wsparcia zewnętrznego (przykładowo środków unijnych).

Obecnie obowiązujące regulacje w najbardziej istotnych punktach nie zmieniły się od 1991 roku, a jak wskazano wcześniej, w dużym zakresie są to regulacje obowiązujące od 1982 roku.

Ubezpieczeniu społecznemu rolników można podlegać obowiązkowo lub na wniosek. Za granicę tego podziału można przyjąć 1 ha przeliczeniowy użytków rolnych (art. 7). Zgodnie z obowiązującą od 1 stycznia 1991 roku ustawą, ubezpieczeniu społecznemu rolników podlega obowiązkowo:

- rolnik (oraz jego małżonek), którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny;
- domownik ww. rolnika.

Domownik jest to osoba bliska rolnikowi, która²⁶:

- ukończyła 16 lat,
- pozostaje z rolnikiem w wspólnym gospodarstwie domowym lub zamieszkuje na terenie jego gospodarstwa rolnego albo w bliskim sąsiedztwie,
- stale pracuje w tym gospodarstwie rolnym i nie jest związana z rolnikiem stosunkiem pracy.

Definicja ta jest na tyle szeroka, że osoba bliska rolnikowi²⁷ (choć orzecznictwo pozostawia tutaj pewną dowolność)²⁸ – zamieszkująca z nim w gospodarstwie domowym lub w bliskim sąsiedztwie²⁹ – może być ubezpieczona w ubezpieczeniu społecznym rolników. W zapisie ustawowym pozostaje również kwestia stałej pracy – jest ona ustalana na podstawie stanu faktycznego, ale i zgodnego oświadczenia rolników

26. M. Wilmanowicz, *Instytucja rozkładania na raty i umarzania należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników*, „Ekonomia i Zarządzanie” 2016, nr 3(9), s. 110–115.

27. Należy podkreślić, że definicja nie wprowadziła żadnych zależności rodzinnych, jedynym warunkiem osobistym była „bliskość” rolnikowi i zamieszkiwanie z nim w jednym gospodarstwie domowym lub w bliskim sąsiedztwie.

28. „(...) Doktryna i orzecznictwo przyjmują natomiast zgodnie, że są to osoby pozostające w faktycznie bliskich stosunkach uczuciowych, w szczególności należy tutaj zaliczyć konkubenta, wychowanka, członków rodziny zastępczej, osobę, z którą łączą bliskie więzi przejawiające się we wspólnym, wieloletnim prowadzeniu gospodarstwa domowego”. Ponadto „Przez osoby bliskie rolnikowi należy rozumieć osoby mające z rolnikiem w trakcie wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym takie więzi osobiste (rodzinne lub quasi rodzinne), które wyjaśniają przyczynę wykonywania pracy na rachunek rolnika, zasadniczo bez wynagrodzenia z tego tytułu”, VIII U 915/21.

29. Bliskie sąsiedztwo jest różnie definiowane, nie musi to być ta sama wieś, ale i nie może być zbyt duża odległość, np.: „Bliskie sąsiedztwo oznacza zamieszkiwanie na tyle blisko gospodarstwa rolnego, aby w każdej chwili można było przystąpić do wykonywania czynności – pracy, a więc może to oznaczać zamieszkiwanie w bezpośrednim sąsiedztwie, kilka domów dalej lub w ostateczności w tej samej miejscowości (wsi). Fakt zamieszkiwania przez ubezpieczonego w odległości ponad 15 kilometrów do miejsca zamieszkania rolnika, uniemożliwia określenie tego stanu, jako bliskie sąsiedztwo”, VIII U 915/21.

zgłaszających domownika (np. Wyrok III AUa 45/19 – wyrok z uzasadnieniem Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 13 listopada 2019 roku)³⁰.

Na wniosek ubezpieczeniu podlega natomiast rolnik, jego małżonek i domownik, jeżeli gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych poniżej 1 ha przeliczeniowego, a działalność rolnicza stanowi stałe (warunkiem jest „stałość”, nie określona kwota dochodu) źródło jego utrzymania (art. 7).

Ponadto ubezpieczeniem społecznym rolników – po spełnieniu określonych warunków – może być objęta osoba prowadząca dział specjalny produkcji rolnej³¹. Z jednej strony rozwiązanie to ma swoje zalety, umożliwia bowiem osobom związanym z rolnictwem ubezpieczenie w systemie rolniczym. Z drugiej strony, zapisy te powodują, że osoba posiadająca nawet niewielką produkcję rolną, na przykład powyżej 50 szt. samic królika w stadzie podstawowym, może korzystać z tego ubezpieczenia.

Z powyższych powodów określenie, że do ubezpieczenia społecznego rolników może należeć „każdy” zainteresowany, można przyjąć za prawidłowe, chociaż oczywiście w pewnym zakresie jest ono upraszczające. Określenie takie może być również krzywdzące dla prawdziwych rolników i jednocześnie dla osób opłacających zdecydowanie wyższe składki w systemie powszechnym.

Po 1990 roku doszło oczywiście do niewielkich zmian w ubezpieczeniu społecznym rolników. Najistotniejsze z nich – przeprowadzone w latach 1990–2025 – przedstawiono poniżej:

1. Na podstawie Ustawy z 24 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników wprowadzono zwiększenie składki na ubezpieczenie społeczne rolnikom, których gospodarstwo rolne obejmuje obszar powyżej 50 ha³². Jednak możliwość zwiększenia emerytury z tytułu opłacania takiej składki wprowadzono dopiero w 2023 roku³³.

30. Jak definicja domownika tak i stała praca jest niedookreślona i różnie interpretowana przez sądy. W wyroku – VIII U 915/21, Sąd Okręgowy w Łodzi – wskazano, że nie musi to być praca codzienna, „stała praca” w gospodarstwie nie zawsze musi polegać na codziennym wykonywaniu czynności rolniczych, gdyż – na przykład ze względu na rodzaj produkcji – niekiedy nie będzie to nawet konieczne, a „stałe” ma inne znaczenie semantyczne niż „codziennie”, I UK 42/06. Natomiast w wyroku VII U 1319/22 (wyrok z uzasadnieniem Sądu Okręgowego Warszawa-Praga), że powinna to być praca codzienna i to przez minimum 4 godziny: „(...) zaś jedynie sadowniczy charakter gospodarstwa wskazuje, że codziennych zajęć w nim nie było na tyle dużo, by skutkowały potrzebą pracy ok. 4 godzin dziennie”. Sąd Najwyższy wskazał jednak, że „stała praca w gospodarstwie rolnym nie polega na codziennym wykonywaniu czynności rolniczych, co ze względu na rozmiar gospodarstwa lub rodzaj produkcji rolnej może nie być w pewnych okresach konieczne, lecz polega na gotowości do wykonywania pracy rolniczej, jeżeli sytuacja tego wymaga”, Sygn. akt III UK 78/18.

31. R. Rosinski, *Obciążenia składkami ubezpieczeń społecznych działów specjalnych produkcji rolnej w Polsce*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2012, nr 14(3), s. 336–340.

32. Ustawa z 24 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 2009 nr 79 poz. 667.

33. Ustawa z 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 2023 poz. 337.

2. Do lutego 2012 roku ubezpieczeni – zarówno rolnicy, jak i domownicy – nie opłacali składek na ubezpieczenie zdrowotne w KRUS³⁴. Sytuacja ta została zmieniona na skutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 26 października 2010 roku³⁵, który uznał, że art. 86 ust. 2 Ustawy z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych³⁶ jest niezgodny z Konstytucją. Z związku z powyższym zmianie musiało ulec finansowanie z budżetu państwa składek na ubezpieczenie zdrowotne rolników podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników. Zgodnie z wyrokiem Trybunału finansowanie to powinno być uzależnione od osiąganych dochodów osób ubezpieczonych. Od 1 lutego 2012 roku wprowadzono finansowanie ww. składek przez rolników posiadających powyżej 1 ha. Wysokość tych składek wynosiła 1 zł za każdy pełny hektar – powyżej 6 ha³⁷ – przeliczeniowy użytków rolnych w gospodarstwie rolnym. Początkowo miało być to rozwiązanie doraźne, na co wskazuje zwrot z tytułu ustawy: „(...) o składkach na ubezpieczenie zdrowotne rolników za 2012 rok”³⁸. Jednak jak zapisano w uzasadnieniu ustawy przedłużającej obowiązywanie wskazanych rozwiązań na kolejny rok, planowano wówczas wprowadzić kompleksowy system podatkowy (rachunkowość) w rolnictwie („Kontynuacja w 2013 roku rozwiązania przyjętego w 2012 roku wynika z faktu, że systemowe zmiany w zakresie obowiązku podatkowego i składkowego rolników mają charakter wielopłaszczyznowy i złożony. Obecnie trwają prace we wskazanym zakresie, a uchwalenie odpowiednich zmian wymagać będzie zagwarantowania odpowiedniego *vacatio legis*, dostosowanego również do terminów opłacania podatków i składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne. Powyższe względy przesądziły zatem o terminie potencjalnego wejścia w życie rozwiązań systemowych i przyjęciu rozwiązania przejściowego jeszcze do końca 2013 roku”)³⁹. Jednakże zmian tych nigdy nie uchwalono, obecnie zapisy o składce na ubezpieczenie społeczne rolników znajdują się w ustawie o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków

34. J. Pawłowska-Tyszko, M. Soliwoda, S. Pieńkowska-Kamieniecka et al., *Stan obecny i perspektywy rozwoju systemu podatkowego i ubezpieczeniowego polskiego rolnictwa*, Warszawa, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, 2015, s. 69–71.

35. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 26 października 2010 r., K58/07, Dz. U. nr 205 poz. 1363.

36. Ustawa z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, t.j. Dz. U. 2019 poz. 1373.

37. Zgodnie z ustawą (art. 2) w gospodarstwach rolnych o powierzchni poniżej 6 hektarów przeliczeniowych użytków rolnych, przyjętych dla celów ustalenia wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne rolników, składki opłacała Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

38. Ustawa z 13 stycznia 2012 r. o składkach na ubezpieczenie zdrowotne rolników za 2012 r., Dz. U. 2012 poz. 123; E. Nasternak, *Prawo do emerytury rolniczej*, rozprawa doktorska, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/6988/1/E_Nasternak_prawo_do_emerytury_rolniczej.pdf, dostęp 6.06.2025, s. 239–241.

39. Sejm, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=919>, dostęp 17.05.2025.

publicznych – składka do dziś wynosi 1 zł z 1 ha. Szczegółowe zapisy określono natomiast w odpowiednim rozporządzeniu⁴⁰.

Wysokość składki zdrowotnej dla rolników jest również problematyczna ze względu na fakt, że w przeciwieństwie do innych osób, rolnik nie płaci składki zdrowotnej z każdego tytułu. Rolnik, który prowadzi działalność gospodarczą, a któremu przepisy pozwalają na pozostanie w systemie rolniczym, płaci tylko składkę z działalności rolniczej. Jak wskazano powyżej, jeżeli posiada gospodarstwo o powierzchni poniżej 6 ha, nie płaci żadnej składki, reguluje ją bowiem za niego państwo⁴¹.

W międzyczasie, podobnie jak w systemie powszechnym, od 1 stycznia 2013 roku, podwyższono docelowy minimalny wiek emerytalny do 67 lat⁴², który następnie od 1 października 2017 roku przywrócono do poziomu 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn⁴³.

Ustawą z 23 października 2014 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw⁴⁴ od 1 stycznia 2015 roku wprowadzono możliwość osiągania przez osobę ubezpieczoną w KRUS dodatkowych przychodów wynikających z wykonywania umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług (regulacje objęły również zasiadanie w radzie nadzorczej), a później również umowę o pracę, jeżeli wynagrodzenie jest niższe od minimalnego wynagrodzenia.

Od 2016 roku zmieniono regulacje dotyczące zasiłków macierzyńskich⁴⁵. Do końca 2015 roku zasiłki te były jednorazowe i, jak nazwa wskazuje, wypłacane z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego oraz macierzyńskiego. Od 1 stycznia 2016 roku są one wypłacane z ubezpieczenia emerytalnego i rentowego, miesięcznie, maksymalnie przez 52 tygodnie. Zmiana ta wynika z wprowadzenia w Polsce powszechności zasiłku macierzyńskiego, który od nazwiska ówczesnego ministra pracy i polityki społecznej – Władysława Kosiniaka-Kamysza – określaną jest jako „kosiniakowe”⁴⁶.

40. Rozporządzenie Rady Ministrów z 21 grudnia 2017 r. w sprawie składek na ubezpieczenie zdrowotne rolników, ich domowników oraz osób pobierających emeryturę lub rentę rolniczą, Dz. U. 2017 poz. 2483.

41. „Rolnicy i domownicy prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą podlegają ubezpieczeniu zdrowotnemu wyłącznie z tytułu wykonywanej działalności rolniczej i z tego tytułu opłacana jest składka na ubezpieczenie zdrowotne”. KRUS, *Ubezpieczenia zdrowotne*, <https://www.gov.pl/web/krus/ubezpieczenia-zdrowotne>, dostęp 29.05.2025.

42. Ustawa z 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2012 poz. 637.

43. Ustawa z 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2017 poz. 38.

44. Ustawa z 23 października 2014 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2014 poz. 1831.

45. Ustawa z 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015 poz. 1217.

46. B. Mucha, M. Mucha, *Instrumenty polityki społecznej wobec młodego i starszego pokolenia w Polsce – porównanie wybranych problemów*, „Pragmata tes Oikonomias” 2018, nr 12, s. 106.

W 2018 roku wprowadzono możliwość ubezpieczenia pomocnika rolnika⁴⁷, czyli osoby pełnoletniej świadczącej odpłatnie pomoc rolnikowi przy zbiorach chmielu, owoców, warzyw, tytoniu, ziół i roślin zielarskich na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach i która posiada obywatelstwo polskie lub jest uprawniona do wykonywania pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Rolnik ma obowiązek zgłoszenia pomocników, z którymi zawarł umowę o pomocy przy zbiorach, do ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz ubezpieczenia zdrowotnego w KRUS⁴⁸. Osoba taka nie jest jednak zgłaszana do ubezpieczenia emerytalno-rentowego i okres ten nie liczy się jej do emerytury⁴⁹.

Z kolei 15 czerwca 2022 roku weszła w życie Ustawa z 28 kwietnia 2022 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników – zgodnie z zapisami rolnik nie musi przekazywać gospodarstwa, aby móc otrzymywać świadczenie emerytalne. Istotnie zmienia ona polskie rolnictwo. Ustawa ta jest w sensie społecznym oczekiwana, ma jednak i istotne wady. Wprowadzone zapisy hamują zmiany struktury agrarnej, ale i uniemożliwiają samodzielność młodych osób. Może bowiem nastąpić opóźnienie w przekazywaniu gospodarstw rolnych przez dotychczasowych emerytów.

Podobnie jak inne grupy zawodowe, emeryci i renciści systemu rolniczego – na podstawie ustawy z 26 lipca 2024 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw – od 1 lipca 2025 roku uzyskali prawo do tzw. renty wdowiej.

Podsumowując, pomimo oczekiwań społecznych, a nawet zapowiedzi politycznych, zmiany legislacyjne w kontekście ograniczania możliwości ubezpieczenia w KRUS można uznać za iluzoryczne, podobnie jak i inne zmiany wprowadzane przez lata. Można nawet pokusić się o użycie określenia, że były to zmiany istotne, ale odwrotne od oczekiwanych i koniecznych. Mimo częstych zmian prawa w Polsce, ubezpieczenie społeczne rolników pozostaje jednak stabilne, co jest jego istotną zaletą.

47. Zmiana została dokonana Ustawą z 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2018 poz. 858.

48. KRUS, *Pomocnik rolnika*, <https://www.gov.pl/web/krus/ubezpieczenie-pomocnika-rolnika>, dostęp 11.05.2025.

49. Prawo.pl, *Dr Lasocki: Polski system emerytalny wymaga ujednoczenia*, <https://www.prawo.pl/kadry/jak-uporzadkowac-system-emerytalny-dr-lasocki-cz-2,521137.html>, dostęp 30.05.2025, 10.03.2026.

Liczbowa charakterystyka systemu rolniczego

Liczba ubezpieczonych w systemie rolniczym regularnie ulega obniżeniu, obecnie jest to około 1 mln osób⁵⁰. Dla porównania można wskazać, że w 1993 roku w Polsce w systemie rolniczym było ubezpieczonych 1,56 mln osób. Zestawiając to z przedstawionymi w tabeli 1 zmianami, trzeba zauważyć, że przekształcenia zaczęły się w 2010 roku i dynamicznie postępują⁵¹. Zapewne wśród czynników wpływających na tę zmianę znajdują się kwestie demograficzne (mniej osób w wieku produkcyjnym) oraz gospodarcze (praca poza rolnictwem i ubezpieczenie w systemie powszechnym)⁵². Jedyną kategorią nieulegającą zmianie pozostają ubezpieczeni domownicy. Zdaniem Autora, kategoria ta nie jest bezpośrednio związana z rolnictwem, gdyż domownikami, ze względu na łatwość uzyskania takiego ubezpieczenia, często zostają osoby poszukujące jakiegokolwiek formy zabezpieczenia, a nie faktycznie pracujący w gospodarstwach rolnych. Analizując brak zmian w tym zakresie, należy więc stwierdzić, że obowiązujące rozwiązania prawne umożliwiają ubezpieczenie osobom niezwiązanym z rolnictwem – i ten stan pozostaje niezmienny.

Tabela 1. Liczba ubezpieczonych (stan na 31 grudnia)

Rok	1993**	2000	2005	2010	2015	2024
Liczba ubezpieczonych rolników (obowiązkowo) *	b.d.	b.d.	b.d.	781 760	717 851	517 396
Liczba ubezpieczonych współmałżonków (obowiązkowo) *	b.d.	b.d.	b.d.	388 744	346 884	228 629
Liczba ubezpieczonych domowników (obowiązkowo)*	b.d.	b.d.	b.d.	130 331	128 716	115 613
Liczba ubezpieczonych na wniosek (rolników, współmałżonków i domowników)*	b.d.	b.d.	b.d.	144 463	139 649	106 789
Ogółem	1 528 219	1 412 590	1 522 141	1 445 298	1 333 100	968 427

* Uwzględniono wyłącznie osoby ubezpieczone w pełnym zakresie (Fundusz Emerytalno-Rentowy i Fundusz Składkowy).

** Rok 1993 jest pierwszym rokiem, za który dostępne są statystyki KRUS w zakresie liczby ubezpieczonych.

Źródło: D. Walczak, *Zmiany w uprzywilejowaniu emerytalnym rolników: reforma bez reformy*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2017, nr 61, s. 28; KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna II kwartał 2024 r.*, Warszawa 2024, s. 36; KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna IV kwartał 2024 r.*, Warszawa 2025, s. 41.

50. KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna II kwartał 2024 r.*, Warszawa 2024.

51. KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna IV kwartał 1993 r.*, Warszawa 1993, s. 23.

52. D. Walczak, *Zmiany w uprzywilejowaniu emerytalnym rolników: reforma bez reformy*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2017, nr 61, s. 24–32.

Równie dynamiczna zmiana nastąpiła w zakresie liczby świadczeń wypłacanych przez KRUS. W 1993 roku było około 2,03 mln emerytów i rencistów⁵³, do 2000 roku wielkość ta zmieniła się nieznacznie, ale od 2000 roku spadła o prawie 1 mln osób, głównie w latach 2000–2010⁵⁴ (tabela 2).

Tabela 2. Liczba emerytur i rent (przeciętnie w danym roku)

Rok	1993	2000	2005	2010	2015	2024
Liczba emerytur	1 333 092	1 082 943	1 127 901	1 096 321	940 335	762 374
Liczba rent z tytułu niezdolności do pracy	669 180	796 500	512 593	234 786	216 053	164 905
Liczba rent rodzinnych	24 773	35 309	42 281	43 233	43 455	39 144
Razem	2 027 046	1 914 752	1 682 775	1 374 340	1 199 843	966 424

Źródło: D. Walczak, *Zmiany w uprzywilejowaniu emerytalnym rolników: reforma bez reformy*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2017, nr 61, s. 30; KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna II kwartał 2024 r.*, Warszawa 2024, s. 12; KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna IV kwartał 2024 r.*, Warszawa 2025, s. 12.

Charakteryzując system ubezpieczeń społecznych rolników, należy wspomnieć o wysokości świadczeń. Przeciętna wysokość świadczenia w 2023 roku wyniosła zaledwie 1 859,14 zł⁵⁵. Jednak w zestawieniu z opłacanymi składkami przez ubezpieczonych – w 2023 roku wynoszącymi łącznie 203 zł miesięcznie (w tym 143 zł na ubezpieczenie emerytalne i rentowe, stanowiące 10% emerytury podstawowej oraz 60 zł na ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie)⁵⁶ – świadczenie to należy uznać za „wysokie”. Rolnicy płacą składki niezależne od ich dochodu, nie prowadzą bowiem rachunkowości rolnej i ten dochód w zasadzie jest nieznanym. Składkę zwiększoną płacą rolnicy posiadający powyżej 50 ha – tylko około 2,1% rolników⁵⁷. Zwiększenie to jest nieznaczne⁵⁸, uwzględniając posiadany majątek i areał, i dotyczy wyłącznie składki emerytalno-rentowej, która wynosi:

53. KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna IV kwartał 1993 r.*, Warszawa 1993, s. 6.

54. Tymczasem, jak wskazano w tabeli 1, liczba ubezpieczonych spadła głównie w latach 2010–2020.

55. GUS, *Emerytury i renty w 2023*, Warszawa 2024, s. 22.

56. W 2025 roku jest to 247 zł miesięcznie. KRUS, *Wysokość składki na ubezpieczenie społeczne rolnika oraz pomocnika rolnika w II kwartale 2025 r.*, <https://www.gov.pl/web/krus/wysokosc-skladki-na-ubezpieczenie-spoeczne-rolnika-oraz-pomocnika-rolnika-w-ii-kwartale-2025-r>, dostęp 5.05.2025.

57. KRUS nie prezentuje tych danych w raportach kwartalnych. Dane za rok 2024 pochodzą z informacji uzyskanych bezpośrednio w Centrali KRUS przez Autora. W 2024 roku zwiększone składki opłacało 20 698 osób, czyli około 2,1% (20 698/968 427).

58. Jak już wskazano w pracy (rozdział 2), od 1 marca 2023 roku na podstawie Ustawy z 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników opłacającym podwójne lub wyższe składki przysługuje dodatek w wysokości 0,5% emerytury podstawowej za każdy pełny rok opłacania dodatkowych lub podwójnych składek.

Ubezpieczenie społeczne rolników – XXXV lat bez zmian?

- 12% emerytury podstawowej, tj. 203,00 zł dla gospodarstw rolnych obejmujących obszar użytków rolnych do 100 ha przeliczeniowych;
- 24% emerytury podstawowej, tj. 406,00 zł dla gospodarstw rolnych obejmujących obszar użytków rolnych powyżej 100 ha przeliczeniowych do 150 ha przeliczeniowych;
- 36% emerytury podstawowej, tj. 609,00 zł dla gospodarstw rolnych obejmujących użytki rolne powyżej 150 ha przeliczeniowych do 300 ha przeliczeniowych;
- 48% emerytury podstawowej, tj. 812,00 zł dla gospodarstw rolnych obejmujących użytki rolne powyżej 300 ha przeliczeniowych.

Ostatnią kwestią, którą warto przedstawić za przestrzeni lat jest kwestia dofinansowania systemu z budżetu państwa. Dotacja z budżetu do Funduszu Emerytalno-Rentowego wyniosła:

- 24 777 128,9⁵⁹ tys. zł w 2024 roku,
- 17 037 381⁶⁰ tys. zł w 2015 roku,
- 13 212 713⁶¹ tys. zł w 2000 roku i
- 6 101 629⁶² tys. zł⁶³ w 1995 roku.

Są to duże kwoty, ale zestawiając je z dotacją do Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, można zauważyć, że konieczność dofinansowywania ubezpieczeń społecznych rolników – w wartościach nominalnych – jest coraz mniejsza. W 1995 roku dotacja do Funduszu Emerytalno-Rentowego była wyższa niż do Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (FUS), w 2000 roku dotacje były zbliżone, tymczasem w 2024 roku dotacja do FUS-u była ponad dwukrotnie wyższa. Zapewne w niedługim czasie wartość ta wzrośnie do trzykrotności lub nawet czterokrotności, z przyczyn wskazanych powyżej.

Postulowane zmiany

W kontekście przedstawionych powyżej rozwiązań i wielkości charakteryzujących ubezpieczenie społeczne rolników należy wskazać postulowane zmiany w zakresie przepisów prawnych dotyczących rolników i samej instytucji.

59. Dotacja do FUS – 64 701 864 tys. zł.

60. Dotacja do FUS – 42 065 654 tys. zł.

61. Dotacja do FUS – 15 365 959 tys. zł.

62. Dotacja do FUS – 6 000 mln zł.

63. NIK, *Analizy wykonania budżetu Państwa 1995–2023*, <https://www.nik.gov.pl/analiza-budzetu-panstwa/archiwum/>, dostęp 20.12.2025.

Zdaniem Autora w zakresie regulacji prawnych niewątpliwie zmian wymagają⁶⁴:

- nadanie osobowości prawnej Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego;
- ograniczenie, a może nawet usunięcie, możliwości ubezpieczania nowych osób przystępujących jako domownicy do ubezpieczenia społecznego rolników;
- wprowadzenie ubezpieczenia emerytalno-rentowego dla pomocnika rolnika⁶⁵,
- wprowadzenie opłacania składki zdrowotnej przez rolników w realnej – adekwatnej do uzyskiwanych przychodów – wysokości;
- uzależnienie wysokości składki na ubezpieczenia społeczne od uzyskiwanego dochodu;
- wprowadzenie pełnej rachunkowości rolnej, która umożliwi realne zmiany w ubezpieczeniu społecznym rolników⁶⁶.

Ostatnią ze zmian, choć wymagającą pilnego i formalnego wdrożenia w pierwszej kolejności, jest pełna cyfryzacja KRUS. Obecnie wprowadzony system eKRUS nie działa w pełnym zakresie i wymaga reorganizacji, która umożliwi jego pełną funkcjonalność, z korzyścią dla rolników i samej instytucji. KRUS uzyska wtedy lepszy kontakt z ubezpieczonymi, może również świadczeniobiorcami, będzie również możliwość pełnej identyfikacji tych osób i odpowiedniego, niezbędnego gromadzenia o nich danych⁶⁷.

W kontekście potencjalnych zmian organizacyjnych warto wskazać, że Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, z jednej strony będzie ubezpieczać coraz mniej osób i wypłacać coraz mniej świadczeń. Jednak z drugiej strony, instytucja ta jest bardzo dobrze oceniana, nie tylko przez rolników, lecz także przez mieszkańców wsi, mogłaby więc realizować inne działania na rzecz tej społeczności⁶⁸.

Po nadaniu osobowości prawnej Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego powierzenie jej innych zadań byłoby korzystne zarówno dla rolników, jak i dla mieszkańców wsi, na rzecz których zreformowana – pozytywnie oceniana przez tę grupę – instytucja mogłaby działać, a w zasadzie już działa. Do działań takich w szerszym zakresie mogłoby należeć wsparcie sektora rolnego w zakresie bezpieczeństwa na wsi

64. Przedstawione propozycje uszeregowano według subiektywnego, nadanego przez Autora, kryterium politycznej realności wprowadzenia tych zmian.

65. Prawo.pl, *Dr Lasocki: Polski system emerytalny wymaga ujednoczenia*, <https://www.prawo.pl/kadry/jak-uporzadkowac-system-emerytalny-dr-lasocki-cz-2,521137.html>, dostęp 10.03.2026.

66. T. Jedynak, *Kierunki modyfikacji niektórych elementów systemu ubezpieczenia społecznego rolników w Polsce w świetle doświadczeń wybranych krajów europejskich*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka” 2017, nr 2, s. 13.

67. Danych, których KRUS nie posiada, a do których powinien mieć dostęp po pełnej cyfryzacji, przykładem takim są dane pochodzące z Ksiąg Wieczystych, czyli dane o potencjalnie ubezpieczonych. Dziś KRUS nie ma wiedzy o osobach, które weszły w posiadanie gruntów rolnych i które mogą być potencjalnie ubezpieczone w ubezpieczeniu społecznym rolników.

68. MRiRW, *Polska Wieś i Rolnictwo 2025*, Market Research World, Gliwice 2025, s. 135.

(nie tylko osób ubezpieczonych w KRUS), realizacja zadań z zakresu polityki rolnej państwa oraz zadań wobec szeroko rozumianej polskiej wsi, nie tylko rolnictwa⁶⁹.

Ze względu na wieloletnie działanie w tym środowisku instytucja ta mogłaby w horyzoncie długoterminowym przejąć zadania, które wynikają ze zmian na polskiej wsi, czego doświadczyła sama KRUS. Proponuję więc objęcie wsparciem osób niezwiązanych z rolnictwem, ale mieszkających na wsi. Przykładowo placówki KRUS mogłyby stać się powiatowymi przedstawicielstwami instytucji centralnych, które nie posiadają własnych oddziałów w terenie (np. Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców). KRUS mogłaby przejąć również zadania z zakresu funkcji publicznych (w tym administracji cyfrowej). Zdaniem Autora na polskiej wsi brakuje instytucji nadzorowanej centralnie, która umożliwiałaby kierowanie pism drogą elektroniczną⁷⁰ do różnych urzędów – swoistego „powiatowego centrum administracji cyfrowej”.

Podsumowanie

Jednoznaczna ocena funkcjonowania rolniczego ubezpieczenia społecznego jest trudna. Z jednej strony system zrealizował zadanie, jakie nieformalnie przed nim postawiono w 1990 roku, czyli zabezpieczenie społeczne polskiej wsi (nie tylko społeczne, lecz także finansowe i/lub socjalne). Jednak dzisiejsze uwarunkowania polskiego rolnictwa, polskiej wsi oraz polskiego społeczeństwa są zupełnie inne niż ponad 30 lat temu, a ubezpieczenie to w zasadzie się nie zmieniło. Konieczność jego „uszczelnienia” była wielokrotnie poruszana przez naukowców, jak również w trakcie expose premiera⁷¹.

Ze względu na brak zmian system nadal charakteryzuje się niewielkimi składkami na ubezpieczenie społeczne, które nie są praktycznie w żaden sposób powiązane z dochodami rolników⁷² oraz świadczeniami oscylującymi w okolicach emerytury

69. Te zadania są już realizowane przez KRUS. KRUS, *Nowy Horyzont – strategia rozwoju na lata 2026–2030*, Solina 2025.

70. Nie każdy obywatel ma odpowiedni sprzęt i kompetencje, aby zrobić to samemu. Często też wymagany jest kwalifikowany podpis elektroniczny, a nie tylko zaufany, a pracownicy KRUS mogliby potwierdzać tożsamość przy elektronicznej wysyłce dokumentu.

71. W. Jagła, *Problemy ubezpieczenia społecznego rolników*, Warszawa, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, 2014, s. 90; M. Góra, M. Krzak, A. Szymeczka, *Reforma finansów publicznych w Polsce*, BRE Bank – CASE Seminar Proceedings, No. 94, Center for Social and Economic Research (CASE), Warszawa 2008, s. 6; Sejm, *Posłowie wysłuchali expose premiera rządu*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/komunikat.xsp?documentId=23993E68409CC9CBC125794C004AB891>, dostęp 30.05.2025.

72. Wskazane w pracy podwyższenie składek na ubezpieczenie społeczne dla rolników posiadających powyżej 50 ha – ze względu na niewielką liczbę objętych nim osób oraz brak powiązania z faktycznie uzyskiwanym dochodem – nie może być uznane za rozwiązanie wiążące wysokość składek z dochodem.

minimalnej. Skutkuje to brakiem adekwatności dochodowej świadczeń emerytalnych, ponieważ wszyscy rolnicy otrzymują świadczenia w zbliżonej wysokości⁷³.

Brak istotnych zmian w systemie nie wynika z przesłanek merytorycznych, lecz z powodów politycznych – jakkolwiek reforma popularnego systemu KRUS jest politycznie i społecznie bardzo trudna do przeprowadzenia, choć pozostaje konieczna. Chociaż Autor jednoznacznie opowiada się za utrzymaniem odrębnych rozwiązań dla rolników, to jednak wskazuje, że niektóre przepisy wymagają zmian.

Podsumowując, można w punktach wskazać, że:

- 1) od 1991 roku, czyli od wprowadzenia autonomicznego systemu ubezpieczenia społecznego rolników, uległ on niewielkim zmianom prawnym;
- 2) pomimo braku tych zmian, system zmienił się, głównie na skutek zmian demograficznych i gospodarczych;
- 3) jednakże, pomimo że pewne zmiany są nadal konieczne – na przykład w zakresie ograniczenia możliwości ubezpieczenia domowników – system ten powinien pozostać jako odrębny⁷⁴.

Nawiązując natomiast do tytułu opracowania, to 35 lat istnienia osobnego systemu ubezpieczenia społecznego dla rolników przyniosło wiele zmian. Nie nastąpiły one jednak (lub wyłącznie w niewielkim zakresie) na skutek zmian legislacyjnych. System ten nie potrzebuje radykalnych zmian, ale szkoda, że nigdy nie podjęto działań w zakresie jego realnej zmiany na skutek zmian społecznych, gospodarczych i politycznych.

Może przedstawione w opracowaniu propozycje staną się początkiem dyskusji, która finalnie zakończy się wprowadzeniem niezbędnych dostosowań w ubezpieczeniu społecznym rolników. Dziś radykalne reformy, które prawdopodobnie były jeszcze potrzebne 10 lat temu, nie są już konieczne ze względu na zmiany społeczno-gospodarcze zachodzące w otoczeniu polskiego rolnictwa.

Bibliografia

Dekret z 9 lutego 1953 r. o całkowitym zagospodarowaniu użytków rolnych, Dz. U. 1953 nr 11 poz. 40.

Góra M., Krzak M., Szymecka A., *Reforma finansów publicznych w Polsce*, BRE Bank – CASE Seminar Proceedings, No. 94, Center for Social and Economic Research (CASE), Warszawa 2008.

GUS, *Emerytury i renty w 2023*, Warszawa 2024.

73. T. Jedynak, *Instruments of Additional Pension Provisions in Limiting the Risk of Low Pension Benefits for Farmers*, „Olsztyn Economic Journal” 2015, 10(4), s. 312–324.

74. Chyba że w Polsce, czego Autor również jest zwolennikiem, zostanie przeprowadzona kompleksowa zmiana systemu emerytalnego i wprowadzona jedna ustawa scaleniowa, wtedy niewątpliwie i rozwiązania emerytalne rolników powinny w niej się znaleźć.

Ubezpieczenie społeczne rolników – XXXV lat bez zmian?

- GUS, *Rocznik Statystyczny 1977*, tablica 1(486), Warszawa 1977.
- Jagła W., *Problemy ubezpieczenia społecznego rolników*, Warszawa, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, 2014.
- Jedynak T., *Instruments of Additional Pension Provisions in Limiting the Risk of Low Pension Benefits for Farmers*, „Olsztyn Economic Journal” 2015, 10(4).
- Jedynak T., *Kierunki modyfikacji niektórych elementów systemu ubezpieczenia społecznego rolników w Polsce w świetle doświadczeń wybranych krajów europejskich*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka” 2017, nr 2.
- Konwencja Nr 102 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca minimalnych norm zabezpieczenia społecznego, Dz. U. 2005 nr 93 poz. 775.
- KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna IV kwartał 1993 r.*, Warszawa 1993.
- KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna II kwartał 2024 r.*, Warszawa 2024.
- KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna IV kwartał 2024 r.*, Warszawa 2025.
- KRUS, *Nowy Horyzont – strategia rozwoju na lata 2026–2030*, Solina 2025.
- KRUS, *Pomocnik rolnika*, <https://www.gov.pl/web/krus/ubezpieczenie-pomocnika-rolnika>, dostęp 11.05.2025.
- KRUS, *Status prawny*, <https://www.gov.pl/web/krus/status-prawny>, dostęp 30.05.2025.
- KRUS, *Ubezpieczenia zdrowotne*, <https://www.gov.pl/web/krus/ubezpieczenia-zdrowotne>, dostęp 29.05.2025.
- KRUS, *Wysokość składki na ubezpieczenie społeczne rolnika oraz pomocnika rolnika w II kwartale 2025 r.*, <https://www.gov.pl/web/krus/wysokosc-skladki-na-ubezpieczenie-spoeczne-rolnika-oraz-pomocnika-rolnika-w-ii-kwartale-2025-r>, dostęp 5.05.2025.
- Lutyk A., *Uwagi o przeszłości i przyszłości KRUS*, „Wieś i Rolnictwo” 2007.
- Maliowska E., Misiąg W., *System finansowy Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, Stan obecny, propozycje zmian* [w:] *Przeszłość ubezpieczeń społecznych rolników*, I. Wóycicka (red.), „Transformacja Gospodarki” 2020, nr 109.
- MRiRW, *Polska Wieś i Rolnictwo 2025*, Market Research World, Gliwice 2025.
- Mucha B., Mucha M., *Instrumenty polityki społecznej wobec młodego i starszego pokolenia w Polsce – porównanie wybranych problemów*, „Pragmata tes Oikonomias” 2018, nr 12.
- Nasternak E., *Prawo do emerytury rolniczej*, rozprawa doktorska, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/6988/1/E_Nasternak_prawo_do_emerytury_rolniczej.pdf, dostęp 6.06.2025.
- NIK, *Analizy wykonania budżetu Państwa 1995–2023*, <https://www.nik.gov.pl/analiza-budzetu-panstwa/archiwum/>, dostęp 20.12.2025.
- Ostrowski L., *Problemy społeczne wsi polskiej*, Warszawa, PWE, 1989.
- Pawłowska-Tyszko J., Soliwoda M., Pienkowska-Kamieniecka S. et al., *Stan obecny i perspektywy rozwoju systemu podatkowego i ubezpieczeniowego polskiego rolnictwa*, Warszawa, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, 2015.
- Podstawka M., *Mity i prawdy o Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2010, nr 37.
- Podstawka M., *Podstawka Ł., XXX lat ubezpieczenia społecznego rolników w KRUS i co dalej?*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2020, nr 74.

Ubezpieczenie społeczne rolników – XXXV lat bez zmian?

- Podstawka M.**, *Rolnicze ubezpieczenia społeczne w Polsce oraz propozycje ich zmian*, Warszawa, SGGW, 1998.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka**, https://www.unesco.pl/fileadmin/import24/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf, dostęp 22.04.2026.
- Prawo.pl**, *Dr Lasocki: Polski system emerytalny wymaga ujednoczenia*, <https://www.prawo.pl/kadry/jak-uporzadkowac-system-emerytalny-dr-lasocki-cz-2,521137.html>, dostęp 30.05.2025, 10.03.2026.
- Rosinski R.**, *Obciążenia składkami ubezpieczeń społecznych działów specjalnych produkcji rolnej w Polsce*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2012, nr 14(3).
- Rozporządzenie** Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 14 grudnia 1971 r. w sprawie udzielania świadczeń leczniczych przez zakłady społeczne służby zdrowia osobom prowadzącym gospodarstwa rolne, Dz. U. 1971 nr 37 poz. 345.
- Rozporządzenie** Rady Ministrów z 21 grudnia 2017 r. w sprawie składek na ubezpieczenie zdrowotne rolników, ich domowników oraz osób pobierających emeryturę lub rentę rolniczą, Dz. U. 2017 poz. 2483.
- Rozporządzenie** Rady Ministrów z 30 stycznia 1954 r. w sprawie przejmowania na własność państwa gospodarstw rolnych, niecałkowicie lub nienależycie zagospodarowanych, na wniosek ich właścicieli oraz w sprawie odszkodowania za te gospodarstwa, Dz. U. 1954 nr 8 poz. 26.
- Sejm**, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=919>, dostęp 17.05.2025.
- Sejm**, Posłowie wysłuchali expose premiera rządu, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/komunikat.xsp?documentId=23993E68409CC9CBC125794C004AB891>, dostęp 30.05.2025.
- Sypniewski R.**, *Ubezpieczenie i zaopatrzenie społeczne, Cz. V, Ubezpieczenie społeczne członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych oraz ich rodzin: przepisy prawne*, Warszawa–Poznań, Polski Dom Wydawniczy Ławica, 1992.
- Uchwała** Nr 289 Rady Ministrów z 17 grudnia 1971 r. w sprawie stworzenia warunków niezbędnych do zapewnienia bezpłatnej opieki zdrowotnej osobom prowadzącym gospodarstwa rolne, M.P. 1971 nr 60 poz. 40.
- Ustawa** z 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 2023 poz. 337.
- Ustawa** z 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2018 poz. 858.
- Ustawa** z 13 stycznia 2012 r. o składkach na ubezpieczenie zdrowotne rolników za 2012 r., Dz. U. 2012 poz. 123.
- Ustawa** z 24 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 2009 nr 79 poz. 667.
- Ustawa** z 23 października 2014 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2014 poz. 1831.
- Ustawa** z 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015 poz. 1217.
- Ustawa** z 24 stycznia 1968 r. o rentach i innych świadczeniach dla rolników przekazujących nieruchomości rolne na własność państwa, Dz. U. 1968 nr 3 poz. 15.
- Ustawa** z 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin, Dz. U. 1977 nr 32 poz. 140.
- Ustawa** z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz. U. 2004 nr 210 poz. 2135.

Ubezpieczenie społeczne rolników – XXXV lat bez zmian?

- Ustawa** z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, t.j. Dz. U. 2019 poz. 1373.
- Ustawa** z 28 czerwca 1962 r. o przejmowaniu niektórych nieruchomości rolnych w zagospodarowanie lub na własność Państwa oraz o zaopatrzeniu emerytalnym właścicieli tych nieruchomości i ich rodzin, Dz. U. 1962 nr 38 poz. 166.
- Ustawa** z 29 maja 1974 r. o przekazywaniu gospodarstw rolnych na własność Państwa za rentę i spłaty pieniężne, Dz. U. 1974 nr 21 poz. 118.
- Ustawa** z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, t.j. Dz. U. 2025 poz. 197.
- Ustawa** z 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin, Dz. U. 1982 nr 40 poz. 268.
- Ustawa** z 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2012 poz. 637.
- Ustawa** z 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2017 poz. 38.
- Walczak D.**, *Zmiany w uprzywilejowaniu emerytalnym rolników: reforma bez reformy*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2017, nr 61.
- Walczak D.**, *Kierunki zmian ubezpieczeń społecznych rolników*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” 2008, nr 1197, Seria: *Ubezpieczenia wobec wyzwań XXI wieku*.
- Walczak D.**, *Uwarunkowania funkcjonowania systemu zabezpieczenia społecznego rolników w Polsce*, Toruń, TNOiK, 2011.
- Wilmanowicz M.**, *Instytucja rozkładania na raty i umarzania należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników*, „Ekonomia i Zarządzanie” 2016, nr 3(9).
- Wyrok** Trybunału Konstytucyjnego z 26 października 2010 r., K58/07, Dz. U. nr 205 poz. 1363.

otrzymano: 29.01.2026
zaakceptowano: 30.04.2026

